

ВІДДІЛ ТЕОРІЇ ЛІТЕРАТУРИ

Історія відділу теорії літератури відображає колізії розвитку цілого радянського літературознавства упродовж другої половини ХХ ст. й виявляє, з одного боку, глибоку ідеологічну заангажованість літературознавчої науки періоду тоталітаризму, а з другого, може служити ґрунтом для пізнання процесів, пов'язаних із формуванням антитоталітарної дисидентської свідомості в академічному середовищі. Пострадянський період розвитку відділу теорії ілюструє перипетії розвитку сучасної гуманітарної думки в Україні.

В Інституті літератури до кінця 1957 р. не було спеціального відділу теорії літератури. Загалом теоретико-методологічні аспекти літератури після фізичного знищення прибічників формалістичного напрямку зводилися до питань ідеології, таких як партійність, народність літератури, соціалістичний реалізм. Виникнення відділу теорії літератури в Інституті наприкінці 50-х років сигналізувало про нову ситуацію, коли після смерті Сталіна розпочалася ледь помітна лібералізація науки. В усякому разі директор Інституту літератури академік Олександр Білецький цілком слушно вказував на цей брак теоретичного літературознавства в Україні. У статті “Завдання та перспективи розвитку українського літературознавства” (уперше надрукована 1957 р., див.: [1]) О. Білецький наголошував на відставанні досліджень у галузі теорії літератури принаймні від російського літературознавства.

Нові умови, які поставили на черзі питання про розвиток теоретико-літературних студій, склалися на підставі офіційного визнання того факту, що в Україні вже сформувалося “радянське літературознавство”. За сорок років після жовтневої революції, наголошував у своїй програмній статті О. Білецький, “українське літературознавство пройшло складний шлях, поки здобуло право на звання українського *радянського* літературознавства” [1, 7]. Отже, 1957 рік можна вважати датою народження особливого різновиду академічного літературознавства – “українського *радянського* літературознавства”.

Розгортання структур і підрозділів радянського літературознавства цілком логічно привело до необхідності інституціоналізації літературної теорії, яка б обслуговувала “справді наукове дослідження української радянської літератури” [1, 8]. Черговим

завданням проголошувалося “поглиблене дослідження проблем марксистсько-ленінської естетики і літературної теорії” [1, 9]. Серед останніх визначальними названі питання соціалістичного реалізму, які набували, за висловом О. Білецького, “політичного характеру”.

Наприкінці 1957 р. в Інституті був організований підрозділ, який став зародком відділу теорії літератури. Названий спочатку відділом теорії соціалістичного реалізму, підрозділ пережив кілька організаційних видозмін: спочатку існував окремо, потім у складі відділу теорії літератури, пізніше включав у себе сектор соціології літератури й лише 1987 року дістав офіційну назву відділу теорії літератури. Цю назву підрозділ має й дотепер.

Першим завідувачем відділу теорії соціалістичного реалізму призначили Миколу Захаровича Шамоту (1916–1984), який у 1955–1956 рр. був заступником редактора московської “Литературной газеты”. Він очолював відділ до 1978 року. Відкрито ідеологічна назва, яка була надана інститутському підрозділу, сигналізувала про те, що відділ теорії соціалістичного реалізму мав стати плацдармом розробки методології радянської літератури й радянського літературознавства, імовірно, не лише в Україні, а й у межах цілого Радянського Союзу.

Саме Шамота стає автором цілої низки книжок, присвячених питанням творчого методу (соціалістичного реалізму), партійності літератури, марксистсько-ленінської естетики, зокрема ідейності та своєрідно зрозумілої свободи творчості в умовах радянського тоталітаризму. Його праці “Ідейність і майстерність” (1953), “Про художність” (1957), “Література і життя народу” (1963), “За велінням історії (про свободу і партійність художньої творчості)” (1965), “Проблеми народності в літературе социалистического реализма” (1961), “О свободе творчества” (1973), “Гуманизм и социалистический реализм” (1976) були нормативними для тодішнього радянського літературознавства й фактично утверджували канонізовану марксистсько-ленінську естетику.

Перебуваючи в інституті спочатку на посаді завідувача відділу, а потім директора, М. Шамота розробляв принципи ідеологічного радянського літературознавства, підмінюючи літературу ідеологією. “Комуністичну партійність” він недвозначно проголосив “вищим вираженням об’єктивності”, “вирішальною умовою свободи сприйняття, як і свободи творчості” [3, 277]. Під керівництвом М. Шамоти у відділі були написані й опубліковані колективні праці “Соціалістичний спосіб життя і література”, “Нова епоха – новий герой”, “Ленінізм і література”.

Серед перших співробітників відділу теорії соціалістичного реалізму були М. Коцюбинська, В. Іванисенко, І. Бажинов, М. Павлюк. Незабаром до них долучаються аспіранти Ю. Бадзьо, І. Світличний, В. Стус. Тут працюють І. Дзеверін, К. Волинський, М. Острик. Отже, незважаючи на відкрито ідеологічне і, по суті, прикладне значення новоствореного відділу, у ньому збирається молодий, творчий колектив науковців, чиї інтереси виходять далеко поза межі теорії соцреалізму. Поряд із дослідженнями директивного творчого методу (монографія М. Острика “Романтика в літературі соціалістичного реалізму”, 1964) значний інтерес викликають питання поетики прози й поезії, метафоричність художнього мовлення, характерологія. 1961 року виходить упорядкована співробітниками відділу М. Коцюбинською та В. Іванисенком збірка хрестоматійного характеру “Українські письменники про літературну мову”.

Загалом 60-і роки позначені в роботі відділу новими тенденціями. Символічною можна вважати появу 1965 року ґрунтовної праці М. Коцюбинської “Література як мистецтво слова. Деякі принципи літературного аналізу художньої мови”, що сигналізувала про зміну парадигми теоретико-літературних досліджень – від літератури як ідеології до літератури як мистецтва слова.

Щоправда, не можна ігнорувати й той факт, що співробітники відділу активно друкувалися у збірниках серії “Питання соціалістичного реалізму”, започаткованої видавництвом “Дніпро”, публікували дослідження, присвячені ідеологічно актуальним темам теорії літератури, питанням партійності й ленінської естетики. Зокрема, 1964 року виходить книжка М. Острика “Романтика в літературі соціалістичного реалізму”, К. Волинський публікує праці “В пошуках героя” (1964), “Людина і майбутнє” (1969). Серед авторів, які послідовно зайняті розробкою марксистсько-ленінської методології, –

І. Дзевєрін, автор книжок “Ленін і питання естетики” (1960), “Естетика ленінізму і питання літератури” (1967), численних статей до збірників “Соціалістичний реалізм – творчий метод радянської літератури” (1975), “Ленінізм і сучасний літературний процес” (1980), “Про літературно-естетичні погляди В. І. Леніна” (1981), “Ленін і питання вивчення історії української літератури” (1983).

У 1962 році відділ перейменовують на “відділ теорії соціалістичного реалізму і проблем сучасного літературного процесу”, фіксуючи цим певний зсув теоретико-методологічних зацікавлень із питань ідеологічних до питань сучасної літератури. О. Білецький загалом заохочував літературознавців-теоретиків до участі в літературно-критичному процесі. Того ж 1962 року відділ очолює Віктор Іванисенко (1927 – 1997), а М. Шамота стає директором Інституту літератури після смерті О. Білецького. В. Іванисенко – автор монографій “Сучасна ліро-епічна поема” (1959), “Поезія і комуністична мораль” (1961), “Що таке лірика?” (1963), “Народження стилю” (1964), літературних портретів відомих радянських поетів Е. Межелайтіса, М. Танка, В. Луговського. У полі зацікавлень ученого, як і інших співробітників відділу, була також літературна критика. Прикмета літературознавства цього періоду – намагання вийти з-під тиску ідеологічної доктрини в царину філології, тобто мистецтва слова, художності. Не розриваючи цілком із марксистською естетикою, дослідники апелюють до метафоричної природи художньої мови, а детерміністську концепцію реалізму прагнуть співвіднести з умовністю та ідеальністю художньої творчості.

Формулювання дисертаційних тем, однак, лишається досить традиційним. Зокрема, кандидатська дисертація аспіранта Івана Світличного – “Критерії правди в оцінці літературно-критичного твору” – передбачала дослідження естетичних критеріїв методу і стилю з огляду на марксистсько-ленінські постулати й положення революційної демократії. Майже апокрифічним став факт, коли І. Світличний на запитання М. Шамоти про те, до яких висновків прийшов дисертант у своїй роботі, посмів говорити про незгоду з ідеями Чернишевського. Тема кандидатської дисертації Василя Стуса “Джерела емоційності поетичного твору” натомість спонукала до глибшого зацікавлення природою митця в тоталітарному суспільстві; ця тема відбилася у відомій статті Стуса про феномен Тичини. Своєрідне поєднання ідеології і філології фіксує й назва докторської дисертації В. Іванисенка “Вплив світогляду та дійсності на стиль поезії”, яку він готував до захисту.

Послаблення ідеологічного тиску в 1960-ті роки було, однак, тимчасовим. 1970 року Іванисенко був виключений із рядів КПРС за “збирання, зберігання та розмноження матеріалів, які порочать радянський лад і політику Комуністичної партії” (з особової справи), а ще раніше, у березні 1966 р., його звільнили з посади завідувача відділу.

Загалом у 1960-ті роки відділ теорії соціалістичного реалізму і проблем сучасного літературного процесу стає центром дисидентства, оскільки співробітники відділу були активними учасниками руху, який дістав назву “шістдесятництво”. У цей час працював семінар молодих науковців, у якому активно виступали М. Коцюбинська, І. Світличний, В. Стус, Ю. Бадзьо, І. Бажинов, М. Павлюк, С. Попель. Як згадує М. Коцюбинська, “з переїздом у нове приміщення на Кірова, 4, а особливо після смерті Білецького, коли директором став Шамота, атмосфера в Інституті ставала дедалі напруженішою <...> Та в нашому відділі теорії літератури склався якийсь на диво добрий мікроклімат. І як могло бути інакше, якщо у відділі (під егідою Шамоти!) зібралася, крім мене, така “файна компанія”, як Іванисенко, Світличний, Сивокінь, аспіранти Стус і Бадзьо. Ми жили в атмосфері творчого спілкування, паралельно розвивалися, разом відкривали нові імена, явища, сфери духу <...>” [2, 499].

З 1965 р. у відділі розпочинаються політичні репресії. Навесні 1965 р. звільнено Ю. Бадзя за підготовку несанкціонованого вечора поезії. У серпні арештовано І. Світличного (на той момент він уже не працював у відділі), а у вересні за акцію в кінотеатрі “Україна” під час показу фільму С. Параджанова “Тіні забутих предків” з аспірантури відрахований В. Стус. М. Коцюбинська переведена у відділ шевченкознавства (“щоб не плямити ідеологічної чистоти відділу”), а через півроку виключена з партії і звільнена з роботи.

1966 року завідувачем відділу теорії соціалістичного реалізму призначений Ігор Дзевєрін, який також у 1962 – 1973 рр. був головним редактором журналу “Радянське літературознавство”, а з 1978 до 1991 р. – директором Інституту літератури. Кінець 1960-х – 1970-ті роки – відносно спокійний період у діяльності відділу теорії, період стагнації й розгубленості, з одного боку, і крайнього ідеологізму, з другого. Саме в цей час відділ майже повністю скерований на розробку марксистсько-ленінської естетики та концепції радянської літератури. Прикметно, що 1973 року відділ названий “відділом радянської літератури та теорії соціалістичного реалізму”, 1976 року – сектором “Ленінська теорія відображення і проблеми типізації в літературі соціалістичного реалізму”. Відділ розширюється за рахунок нових працівників. З відділу славистики переходить О. Шпильова, яка раніше спеціалізувалася на українсько-болгарських літературних зв'язках. 1973 року О. Шпильова видає монографію “Активність поетичної думки. Соціально-психологічні спостереження над сучасною українською лірикою”, пізніше на цю тему вона захистить докторську дисертацію. 1968 року в аспірантуру до відділу теорії вступає М. Жулинський, і темою його кандидатської дисертації стає питання про історичний оптимізм радянської літератури. На основі кандидатської дисертації була опублікована монографія М. Жулинського “Пафос життєствердження. Про історичний оптимізм радянської літератури” (1974), згодом виходять його книжки “Людина як міра часу” (1979), “Человек в литературе” (1983), “Наближення” (1986), “Із забуття – в безсмертя” (1991).

У 70-ті роки розширюється коло теоретичних проблем, які вивчають співробітники відділу. Зокрема, спостерігається інтерес до питань психології творчості, проблематики читацького сприйняття, філософських аспектів літератури, питань поетики. На цей час складається загалом сприятлива атмосфера для завершення багатьох індивідуальних тем, що стали основою докторських дисертацій співробітників відділу теорії. Зростає вага індивідуальних праць, виразнішими стають напрямки літературознавчих досліджень співробітників відділу. Докторські дисертації захищають О. Білий (“Літературно-художня цінність. Методологічні аспекти”), М. Ігнатенко (“Генезис сучасного художнього мислення”), Г. Сивокін (“Взаємозумовленість поступального розвитку художньої літератури і читача”), В. Брюховецький (“Специфіка, функція і метод літературно-критичної діяльності”), Е. Соловей-Гончарик (“Українська філософська лірика. Традиція. Типологія. Поетика”).

Праці, виконані співробітниками відділу, дістають загальноінститутське схвалення й часто визначають стратегічні напрями літературознавчих студій у нашому закладі. Зокрема, широке зацікавлення викликала системна монографія М. Ігнатенка “Генезис сучасного художнього мислення” (1986), у якій на основі марксистської естетики та із залученням компаративного аналізу розглянуто еволюцію форм образного мислення від найдавніших часів до сучасності.

Тема читача й рецепції стала центральною для Григорія Сивокона, який згодом очолив сектор соціології літератури, утворений у рамках відділу теорії. 1983 року Г. Сивокін захистив докторську дисертацію на тему “Взаємозумовленість поступального розвитку художньої літератури і читача”, яка стала підсумком багаторічної праці над тематикою, пов'язаною з феноменами сприйняття художньої літератури й місцем читача в літературному процесі. Ці аспекти дослідницького пошуку знайшли вираження в монографіях Г. Сивокона “Художня література і читач” (1971), “Художній твір і літературний процес” (1986), “Одвічний діалог. Українська література та її читач від давнини до сьогодні” (1984). Ці книжки стали базовими для розгляду рецептивних аспектів літератури й соціології читання в Україні.

1988 року відділ теорії очолює В'ячеслав Брюховецький. Літературна критика була безпосереднім предметом його теоретико-літературних студій, що знаходить вияв в опублікованих монографіях “Силове поле критики” (1984), “Критика в сучасному літературному процесі” (1985), “Специфіка і функція літературно-критичної діяльності” (1986). Під керівництвом В. Брюховецького розпочато дослідження історії української теоретико-критичної думки, яке, на жаль, не було завершене. Виходять збірники колективних праць “Действенность художественного слова” (1989, редактор

О. Шпильова), а також “Поетика” (1991, за ред. В. Брюховецького). На початку 90-х років В. Брюховецький звертається також до відкриття забутих та замовчуваних у радянські часи імен – так з’являються книжки про Ліну Костенко (1990), Миколу Зерова (1991). До відділу приходять нові співробітники – С. Павличко, Р. Харчук, В. Діброва, Л. Світайло, Б. Клименко, О. Астаф’єв, Р. Піхманець. Наукове життя стає значно ліберальнішим, а тематика відділу – різноманітною.

На початку 90-тих років співробітники Інституту літератури й, зокрема, відділу теорії активно цікавляться політичними процесами. В. Брюховецький був одним зі співзасновників Народного руху України, а з 1991 р. – ректором нововідкритого університету “Кієво-Могилянська академія”.

У 1991 році завідувачем відділу теорії стає Григорій Сивокінь, який до того очолював сектор у складі відділу. Під його керівництвом відділ виконує низку колективних досліджень із проблем методології літератури, психології творчості, рецепції художнього твору, запроваджуються наукові конференції з актуальних питань теоретико-літературного характеру. 1999 року вийшла книжка “Самототожність письменника. До методології сучасного літературознавства”, де теоретично обґрунтовано методику прочитання літератури через ряд ототожнень: твір-автор, текст-особистість, творчий шлях-творча спадщина, біографія-ментальність. Це дослідження також стало спробою осмислити місце й роль автора в цензурованій радянській літературі. Окремі статті книжки були присвячені постатям В. Стуса (автор – М. Коцюбинська), Ю. Яновського (Р. Харчук), М. Хвильового (Ю. Цеків), В. Свідзінського (Е. Соловей-Гончарик), Л. Первомайського (О. Шпильова), Є. Маланюка (Г. Сивокінь).

Упродовж 1990-х років досить відчутно змінюється тематика наукових студій, освоюються нові методи аналізу, запроваджуються нові теоретичні напрями дослідження. Про методологічну кризу колишнього радянського літературознавства і потребу розгортати нові підходи, зокрема феміністичну критику, психоаналіз, герменевтичні інтерпретативні практики говорять і співробітники відділу теорії – С. Павличко, Т. Гундорова. Захист докторської дисертації С. Павличко “Теоретичний дискурс українського літературознавства” взимку 1995 р. став майже офіційною датою народження нового українського літературознавства. У науковий обіг вводяться цілі літературні періоди, досі вилучені з історії української літератури, запроваджуються методи структурального аналізу, антропологічна критика, феміністична критика. В опублікованій на основі дисертації монографії С. Павличко “Теоретичний дискурс українського модернізму” (1997) на основі широкого аналізу був запропонований модерністський канон української літератури. Авторка вибудувала його з урахуванням окремих хвиль (періодів) розвитку модерністської свідомості: від “слабкого” модернізму початку ХХ ст. до “захованого” модернізму 20-х років і проявленого “високого” модернізму періоду МУРу та пізніше – Нью-Йоркської групи. Численні публікації С. Павличко, її статті й виступи, а також лекції в університеті “Кієво-Могилянська академія” вказували на появу нового типу українського літературознавця, відкритого до компаративних зіставлень, із блискучим знанням західних теорій і західної літературної критики, відкритого до освоєння й осмислення раніше табуованих тем і аспектів літературної практики. Трагічна смерть С. Павличко 1999 року позначила своєрідну межу перехідного періоду в розвитку українських літературознавчих досліджень.

1997 року до відділу теорії приходять Т. Гундорова, М. Кодак, Ю. Микитенко. Монографії Т. Гундорової “Франко не Каменяр” (1996) і особливо “ПроЯвлення слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація” (1997), виконана на основі захищеної роком раніше докторської дисертації, упродовжували ще одну, окрім модерністської, постмодерну парадигму літературознавчих студій, з елементами семіотики, психоаналізу, постколоніальної й феміністичної критики. Предметом дослідження стає дискурсивний перелом початку ХХ ст.: нова онтологія художньої мови, дискурсивні практики раннього модернізму, критика християнства, неоромантична неоплатонічна утопія.

М. Кодак приносить у відділ теорії глибоке зацікавлення проблемами поетики, системогенезою художнього твору, розгортанням авторської свідомості. Він автор

монографій “Психологізм соціальної прози” (1980), “Поетика як система” (1987), які впроваджували системоцентричний напрямок літературознавчих досліджень. 1997 року М. Кодак захистив докторську дисертацію “Авторська свідомість письменника і поетика української літератури кінця XIX – початку XX ст.”, де розробив методіку диверсифікаційного поетикального аналізу творчості В. Стефаніка, І. Франка, М. Коцюбинського, Лесі Українки на основі зіставлення типології та історизму.

У 2002 році завідувачкою відділу теорії стає Тамара Гундорова. Упродовж 2000-х опубліковані її монографії “*Femina melancholica*. Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської” (2002), “Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн” (2005), “Франко і/не Каменярь” (2006), які стали своєрідним підсумком у дослідженні українського фемінізму та українського постмодернізму, а книжки “Кітч і література. Травестії” (2008), “Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми” накреслили нові для українського літературознавства й гуманістики напрями дослідження – кітч як форма масової літератури, студії травми. Новаторським підходом вирізняються праці Олесі Омельчук (монографія “Літературні ідеали українського вістниківства”, 2011), Лесі Демської-Будзуляк (студії про неокласиків, теоретичні аспекти історико-літературних досліджень), Надії Гаврилюк (віршознавчі праці і студії рецепції сучасної поезії), Людмили Бербенець (дослідження пастишу й феномену постмодернізму), Олександра Михеда (студії про реаліті-роман).

Теми, над якими працюють співробітники відділу упродовж останніх років, відбивають актуальні напрями в розвитку сучасного українського літературознавства. Перспективним у роботі відділу став аналіз ідеологічного дискурсу та способів його репрезентації в літературі, зокрема дискурсів європеїзму, окциденталізму, націоналізму. Упродовж 2003 – 2005 рр. відділ комплексно досліджував дискурс європеїзму в українській літературі, зокрема основні історіографічні формули, ідеологеми та міфологеми, які формували, підтримували та визначали європейську самоідентифікацію української літератури. Наслідком роботи стало видання збірника “Європейська меланхолія. Дискурс окциденталізму в українській літературі” (2008) у серії “Теоретичні РЕвізії”. Частиною цього дослідницького напрямку було вивчення взаємозалежності ідеології та естетики і, зокрема, взаємодія дискурсів модернізму, націоналізму і фемінізму.

З огляду на перспективи підготовки історії української літератури відділ упродовж 2006 – 2008 рр. виконував комплексне дослідження основних теоретичних концепцій і шкіл українського літературознавства XX ст. Ішлося про визначення теоретичного контексту українського літературознавства, зокрема про досвід феноменологічної, соціологічної, формалістичної критики, про теоретичні концепції “ваплітян” і шістдесятників, про літературно-критичні концепції М. Зерова, М. Рудницького, В. Юринця, Ю. Шевельова, В. Стуса, Л. Новиченка та ін., а також рецепцію новітніх теоретичних концепцій та внесок українського літературознавства в особі його найвизначніших представників, видань, напрямів у розвиток теоретико-літературознавчої думки XX ст. Було організовано та проведено два теоретичні симпозиуми: “Літературна критика в сучасному світі: функції, модуси, інституції” (листопад 2006 р.) і “Модернізм як теоретична парадигма: уточнення змісту” (червень 2008 р.). На основі матеріалів симпозиуму видано другий збірник із серії “Теоретичні РЕвізії” під назвою “Модернізм після постмодерну” (2008). Починаючи з 90-х років минулого століття, українська наука активно відкриває та осмислює явище літературного модернізму. За цей час тією чи тією мірою засвоєні й адаптовані західні теорії модернізму, розроблені національні канони модернізму, значно розширене поле літературної й культурної практики модернізму, проаналізовані текстуальні модерністські стратегії тощо. Актуальним відтак стало ретроспективне й перспективне уточнення наявної на сьогодні теоретичної парадигми модернізму.

Упродовж 2009 – 2012 рр. відділ досліджував літературну рецепцію як актуальний складник теоретико-літературного знання. Метою роботи стало поєднання історико-літературних та антропологічних, естетичних і соціологічних підходів до літературної рецепції, що сприяло переходу від розгляду літературного дискурсу до аналізу літературної інтерпретації. Актуальність дослідження визначалася

передусім тим, що з кінця ХХ ст. теорія літератури переборює вплив лінгвістики, засвоюючи методи культурної антропології, звернені до аналізу соціокультурних чинників та контекстів функціонування літератури. Фіксуючи актуалізацію нового напрямку досліджень, а саме – зростання уваги до ролі популярної й масової культури на полі літератури, відділ провів п'ятий міжнародний міждисциплінарний теоретичний симпозиум на тему “Зони контакту: література і масова культура” (2010).

Реагуючи на зростання уваги літературознавства до нової теоретико-методологічної тематики, співробітники відділу разом із Вроцлавським університетом провели у травні 2014 року міжнародну міждисциплінарну конференцію на тему “Батьки і діти: генераційний фактор і можливості постколоніальних студій у літературах Центрально-Східної Європи і Балкан”. Матеріали конференції опубліковані в четвертому збірнику із серії “Теоретичні REвізії”, що має назву “Постколоніалізм. Генерації. Культура” (2015; 2016). Статті й розвідки, зібрані у книжці, виводять на авансцену нинішніх дискусій нових агентів – покоління й постколоніалізм. Мета видання полягає в тому, щоб, по-перше, інтегрувати трансгенераційну тематику в сучасні постколоніальні студії, а по-друге, засвідчити актуальність постколоніальної критики для східноєвропейських і пострадянських теренів.

Плани відділу спрямовані також на аналіз інтермедіальної поетики та естетики під кутом зору комунікативних та рецептивних аспектів літературного твору й літературного процесу. Акцентуація рецептивного й комунікативного аспектів у сучасних літературознавчих студіях означає перенос уваги з художньої форми на психо-соціокультурний контекст функціонування літературного твору. Значної ваги набуває при цьому взаємодія різних видів мистецтв, а також інтермедіальний характер сучасного художнього мислення (література і кіно, малярство, театр, телебачення та ін.). 30–31 травня 2013 року відділ теорії літератури провів шостий міжнародний міждисциплінарний теоретичний симпозиум на тему “Література в колі медій: інтермедійне поле художніх практик, рецептивні стратегії, синтез мистецтв”. Починаючи з 80-х років ХХ ст., література виходить на поле медій, де активізуються її комунікативні функції, перформативність, залучення форм міжмистецького діалогу, переосмислюється функція поетичної мови, активізується роль читача, з'являються ігрові стратегії репрезентації та рецепції тексту. У червні 2016 р. відділ провів іще один, сьомий, міжнародний міждисциплінарний теоретичний симпозиум на тему “Словесне і зорове: візуальні медіації в літературі”.

У своїй роботі науковці інституту поєднують теоретико-літературознавчі дослідження з інтердисциплінарними підходами до аналізу літературного тексту, зокрема гендерними, психоаналітичними, постколоніальними. Основні напрями роботи відділу полягають у впровадженні нових інтерпретаційних можливостей дослідження національного письменства. Студії історії й теорії українського літературознавства і критики, аналіз наративних та дискурсивних практик художньої літератури і критики, а також рецептивних аспектів функціонування літератури (горизонт сподівання, феномен масової літератури, пост-соцреалістичний синдром у літературі і критиці) – ці та інші теми лишаються актуальними для співробітників відділу теорії літератури Інституту літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білецький О. Завдання та перспективи розвитку українського літературознавства // *Рад. літературознавство*. – 1957. – №1.
2. Коцюбинська М. Від Бульвару Шевченка, 14 до вул. Грушевського, 4. // *Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 1926–2001: Сторінки історії*, 75. – К.: Наук. думка, 2003.
3. Шамота Н. О свободѣ творчества. – М.: Худ. литература, 1966.

Тамара Гундорова

